

Ks. RYSZARD KAMIŃSKI

DUSZPASTERSTWO W UJĘCIU KS. KAROLA DĘBIŃSKIEGO (1858—1943)

Ks. Karol Dębiński znany jest jako pastoralista i duszpasterz pierwszej połowy XX wieku¹. Pisał wiele. W jego dorobku naukowym pożądaną część stanowi literatura pastoralno-teologiczna, w której autor nakreślił koncepcję duszpasterstwa i teologii pastoralnej².

Każda koncepcja jest owocem refleksji i uwarunkowań historycznych. Koncepcja duszpasterstwa ks. K. Dębińskiego jest również wynikiem jego przemyśleń oraz konfrontacji ich z zastanymi twierdzeniami pastoralnymi oraz praktyką duszpasterską. Wspomniane elementy trzeba uwzględnić przy opracowywaniu koncepcji duszpasterstwa ks. K. Dębińskiego.

¹ Por. A.L. Szafrński, Zarys dziejów teologii pastoralnej ogólnej, w: *Dzieje teologii katolickiej w Polsce*, t. 2, cz. 2, Lublin 1977, s. 37—38; F. Woronowski, *Istota teologii pastoralnej*, w: *Rozważania duszpastersko katechetyczne*, Poznań 1967, s. 179.

² K. Dębiński, *Podręcznik praktyczny teologii pasterskiej*, t. 1—2, Warszawa 1914; *Dozory kościelne rzymsko-katolickie w Królestwie Polskim*, wyd. 2, Warszawa 1913; *Vade mecum ad infirmos*, wyd. 2, Lublin 1902; *Ukaz tolerancyjny z 30 kwietnia 1905 roku*, Warszawa 1918; *Pamiętniki z przeżytych chwil*, t. 1—2, Lublin 1915 (maszynopis); *Praelectio inauguralis a profese Theologiae pastoralis*, w: *Annales academiae petropolitanae* 1909/10, s. 30—40; *Podróż pasterska J.E. ks. biskupa Fr. Jaczewskiego*, Lublin 1906; *Kościół katedralny lubelski*, Lublin 1912; *Regulamin tymczasowy dla alumnów Mniejszego Seminarium Duchownego*, Siedlce 1927; *Kolegium Duchowne Rzym*. — *Kat. w Petersburgu*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna ks. Z. Chełmickiego*, t. 21, s. 185—189; *Parafialna księga stanu dusz*, w: *Wiadomości Diecezjalne Podlaskie* 18(1936), s. 303—306, 20(1938), s. 20—24; *Spoowiedź głuchoniemych*, w: *Podręczna Encyklopedia...* t. 26, s. 301—304. *Pasterska wycieczka Biskupa Podlaskiego w krainę krwi i łez*, w: *Wiadomości Diecezjalne Podlaskie* 9(1927), s. 71—74.

1. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE POGLĄDÓW KS. K. DĘBIŃSKIEGO

Koncepcja duszpasterstwa ks. K. Dębińskiego ma związek z Akademią Petersburską, gdzie on studiował i był profesorem teologii pasterskiej. Stamtąd wyniósł autor przeświadczenie, że teologia pasterska to część teologii moralnej, która zajmuje się wyłącznie urzędem pasterskim. Inne dziedziny pastoralne jak: homelityka, katechetyka i liturgika traktowane były jako odrębne dyscypliny. Teologia pasterska zajmowała się przede wszystkim obowiązkami duszpasterza ze szczególnym podkreśleniem administrowania sakramentów, kierownictwa dusz i nauczania. Z Akademii Petersburskiej wyniósł ks. K. Dębiński także praktycyzm w rozpatrywaniu szczegółowych zagadnień duszpasterskich³.

Innym czynnikiem była sytuacja teologiczna w Polsce. Utwierdziła ona ks. K. Dębińskiego w przekonaniu, że jest nagląca potrzeba opracowania zagadnień pastoralnych i że te powinny być ujęte w sposób jak najbardziej praktyczny i przystępny dla duszpasterzy pracujących w terenie. Duszpasterze bowiem potrzebują konkretnych wskazań pastoralnych⁴.

Na koncepcję duszpasterstwa ks. K. Dębińskiego wywarła wpływ, może nawet większy od wspomnianych wyżej czynników, teologia pastoralna na Zachodzie. W tym okresie trudno było wyznaczyć jedną linię rozwojową w teologii pastoralnej. Było wielu autorów, różnie zapatrywano się na naukowy i teologiczny charakter tej dyscypliny oraz jej zakres. To z kolei wywołało różnicę zdań w spojrzeniu na oddziaływanie duszpasterskie⁵. Wspólne dla wszystkich koncepcji było to, że teologia pastoralna powinna zajmować się czynnościami duszpasterza, który jest wykonawcą zbawczego dzieła Chrystusa.

Ks. K. Dębiński liczył się z zapotrzebowaniem duszpasterstwa polskiego i dlatego z gąszczu koncepcji i kierunków pastoralnych na Zachodzie wybrał te, które należały do tzw. kierunku praktycznego. Na nich oparł też swoją koncepcję⁶. W takim kontekście trudno jest szu-

³ Por. *Conspectus praelectionum*, w: *Annales academicae petropolitanae* 1885, s. 5, 1909—10, s. 10.

⁴ Por. Z. Łoziński, W sprawie programu naukowego w seminariach duchownych, w: *Przegląd Katolicki* 1906, s. 755—759; A. Cichowski, O historii nauk teologicznych w Polsce, w: *Coll. Theol.* 17(1936), s. 393—405; P. Czapla, Z teologii pasterskiej, w: *Aten. Kapł.* 5(1913) s. 164—175; P. Czapla, Recenzja praktycznego podręcznika teologii pasterskiej ks. K. Dębińskiego, w: *Aten. Kapł.* 6(1914), s. 214—218; Recenzja książki dozory kościelne rzym.-kat., w *Królestwie Polskim*, w: *Aten. Kapł.* 6(1914), s. 218—219.

⁵ Por. F. Dorfmann, *Ausgestaltung der Pastoraltheologie zur Univeritätsdisciplin*, Wien und Leipzig 1910, s. 220; *Die Geschichte der Pastoraltheologie*, w: *HdPth*, t. 1, Freiburg 1970², s. 69—83.

⁶ Chodzi tutaj o takich autorów jak: E. Berardi, I. Schüch, B. Depeder, G. Frasinetti, A.M. Michelletti itd.

kać u ks. K. Dębińskiego obszernych rozważań na temat założeń ogólnych czy głębokiej podbudowy teologicznej. Przeciwnie w jego dorobku naukowym rzuca się w oczy szeroki wachlarz zagadnień szczegółowych i praktycyzm w ich rozpracowywaniu z podbudową moralno-prawną.

2. TEOLOGICZNE ZASADY DZIAŁANIA PASTORALNEGO

Każde działanie, także i duszpasterskie, może być bliżej scharakteryzowane przez określenie podmiotu, przedmiotu, środków i celu. Ważne jest więc, kto działa, na kogo to działanie jest skierowane, przy pomocy jakich środków to się dokonuje i w jakim celu to się odbywa.

Według ks. K. Dębińskiego podmiotem działania pastoralnego jest duszpasterz, którego działalność obejmuje to wszystko, co jest potrzebne do zbawienia chrześcijan. Laicy pełnią tylko funkcje pomocnicze i są przyporządkowani hierarchii. Działalność ludzi świeckich ogranicza się do apostołstwa życia w przypadku bractw, stowarzyszeń religijnych i tercjarstwa, do działania zewnętrznego w przypadku rad parafialnych oraz do wypełniania poleceń proboszcza w przypadku tzw. apostołstwa specjalnego⁷. Każda forma działalności laikatu jest zależna od duszpasterza i jemu przyporządkowana. Można więc powiedzieć, że ks. K. Dębiński opowiadał się za pomocniczą rolą laikatu wspierającą działalność duchowieństwa w zakresie duszpasterstwa parafialnego. Wymagał on jednak od duszpasterza takich umiejętności i nakładał na niego tyle obowiązków, że ciężar ten musi być rozłożony na wiele osób, jeśli ma przynieść pożądane korzyści. W tym kontekście można mówić, że ks. K. Dębiński przeceniał funkcje i rolę kapłana.

Przedmiotem działania pastoralnego są wierni, którzy mogą znajdować się w zróżnicowanym kontekście egzytencjalnym i religijno-społecznym. Duszpasterstwo powinno uwzględniać ten kontekst jeśli chce być skuteczne i adekwatne.

Ks. K. Dębiński widział środki działania pastoralnego w kontynuowaniu potrójnej funkcji Chrystusa: nauczycielskiej, kapłańskiej i pasterskiej. W ramach tych trzech urzędów poszukuje autor szereg rozwiązań. Przywiązywał on dużą wagę do grup zawodowych i różnych kategorii społecznych. Autor przypominał co czynił Chrystus jako prawzór wszystkich pasterzy, aby wykazać, jak ma duszpasterzować współczesny mu kapłan.

Celem działalności duszpasterskiej jest szerzenie chwały Bożej i osiągnięcie szczęścia pojętego jako nagroda w życiu wiecznym bez wykluczenia

⁷ Por. K. Dębiński, *Dozory kościelne*, dz. cyt., s. 1—99; *Podręcznik praktyczny ... dz. cyt.*, t. 1, s. 126—135

czenia szczęścia doczesnego. Duszpasterstwo powinno uwzględniać całego człowieka; jego potrzeby religijne, moralne, bytowe i kulturalne. Takie podejście autora jest integralnym traktowaniem potrzeb człowieka i szukaniem jego pełnego dobra ⁸.

Ks. K. Dębiński przyjmował parafię kierującą się zasadą terytorialną i opartą na znajomości i odpowiedzialności osobistej proboszcza. Zasięg sprawowanych funkcji parafialnych pokrywał się z kanonicznymi granicami parafii. Autor nie widział potrzeby szukania nowych form urzeczywistniania się Kościoła poza parafią. Nie akcentował również potrzeby dialogu jako elementu przyczyniającego się do wzrostu parafii.

Kwestie szczegółowe odnoszą się głównie do osoby duszpasterza i duszpasterstwa parafialnego. Można zestawić je w dwu grupach zagadnień: współzycie i współpraca księży oraz pastoralne oddziaływanie duszpasterza. W tym ostatnim narzuca się podział na duszpasterstwo ogólne i duszpasterstwo specjalne ⁹.

3. WSPÓŁZYCIE I WSPÓŁPRACA PREZBITERÓW

Kościół jest instytucją bosko-ludzką, która w imię Chrystusa spełnia dzieło zbawienia. W realizacji tego dzieła ważna rola przypada kapłanom. Ks. K. Dębiński mając na uwadze skuteczne oddziaływanie podmiotu duszpasterstwa, usiłował nie tylko wypracować model duszpasterza, ale wiele miejsca poświęcił współzyciu i współpracy prezbiterium.

a) WSPÓŁZYCIE I WSPÓŁPRACA PREZBITERIUM PARAFIALNEGO

Parafie o większej liczbie wiernych mają dwu lub więcej prezbiterów. Na czele parafii stoi proboszcz, inni kapłani są jego współpracownikami i wykonują duszpasterstwo za jego zgodą i pod jego kierownictwem. Proboszcz może przydzielać swoim współpracownikom pieczę duszpasterską w poszczególnych sektorach parafii. Współpracownicy z kolei działają zawsze pod kierunkiem proboszcza i w łączności z centralnym ośrodkiem parafialnym. Proboszcz pozostaje inicjatorem działania parafialnego i koordynatorem wszystkich akcji duszpasterskich.

W poszukiwaniu konkretnych rozwiązań skoncentrował się autor przede wszystkim na racjonalnym i skoordynowanym podziale pracy para-

⁸ Por. K. Dębiński, Podręcznik praktyczny... dz. cyt., t. 1, s. 146—238.

⁹ Nie ma zgodności w sprawie podziału duszpasterstwa. Czasem przyjmuje się podział na duszpasterstwo ogólne zwane zwyczajnym, w ramach którego umieszcza się duszpasterstwo wspólnotowe i indywidualne oraz na duszpasterstwo specjalne zwane nadzwyczajnym, w którym wyróżnia się duszpasterstwo kategoriale, sytuacyjne i organizowane.

fialnej, trosce o utrzymanie kontaktów międzykapłańskich i szukaniu sposobów podtrzymania więzi międzykapłańskiej oraz rozwijaniu dojrzałości duszpasterskiej. Ponieważ ważnym elementem oddziaływania jest świadectwo życia, przeto autor wyakcentował potrzebę dawania dobrego przykładu i pracy nad sobą. W trosce o autorytet osobowy duszpasterza podkreślona została potrzeba takich cech kapłana jak: świętość życia, gorliwość o chwałę Bożą, duch poświęcenia, roztropność i mądrość oraz zdolność przystosowania się do okoliczności czasu i miejsca¹⁰. Ponieważ efekty na odcinku współżycia i współpracy prezbiterium parafialnego zależą tak od proboszcza, jak i wikariuszy, przeto autor kierował równoległe praktyczne wskazania dla obu tych kategorii księży¹¹.

W centrum uwagi ks. K. Dębińskiego znajdowała się sprawa poszukiwania dróg budowania więzi międzykapłańskiej. Wspólnota mieszkania i stołu stanowiła jakiś fundament dla wzajemnych kontaktów, ale był to element niewystarczający, dla budowania więzi międzykapłańskiej. Oprócz tego konieczne są kontakty osobowe, które wiążą się z podstawowymi potrzebami psychicznymi człowieka i zadaniami duszpasterzy parafialnych. Realizacja programów duszpasterskich i odpowiedzialność za pewne odcinki pracy parafialnej wymagają spotkań księży pracujących we wspólnocie parafialnej. Również wzajemna wymiana myśli, chęć uzyskania roztropnej rady, wskazówki dotyczące życia i pracy kapłańskiej, stanowią liczne okazje do budowania więzi międzykapłańskiej. W tym rejestrze okazji do budowania więzi międzykapłańskiej nie można pominąć spotkań międzykapłańskich związanych z życiem kulturalnym i rozrywkowym¹². Ks. K. Dębiński dając wskazania księżom parafialnym dążył do wytworzenia między nimi odpowiedniej współpracy, z której zrodzi się atmosfera życzliwości i zaufania. Taka atmosfera będzie pomagać w przetrwaniu trudnych chwil, ułatwiać pracę i dodawać zapału apostołskiego. Według ks. K. Dębińskiego współżycie i współpraca prezbiterium parafialnego pozostają we wzajemnej zależności.

Wydaje się, że wskazania ks. K. Dębińskiego odnośnie współżycia i współpracy księży parafialnych są dziś niewystarczające. Współczesna koncepcja parafii jako wspólnoty wspólnot wymaga od prezbiterów urzędujących jakiejś formy życia wspólnego zgodnie z zaleceniami soborowymi¹³. Sprzyja temu demokratyczny styl kierowania parafią oraz

¹⁰ Por. K. Dębiński, Podręcznik praktyczny... dz. cyt., t. 1, s. 19—45.

¹¹ Tamże, s. 84—86.

¹² Tamże, s. 84—97; 115—119.

¹³ Por. R. Kamiński, Wspólnotowość życia prezbiterium parafialnego, w: *Homo Dei* 1(1976), s. 12—17.

poczucie odpowiedzialności wszystkich prezbiterów za dobro wspólnoty parafialnej¹⁴.

b) MIĘDZYPARAFIALNE KONTAKTY KSIĘŻY

Konieczna jest więc księży pracujących w jednej parafii, ale również niezbędne są spotkania międzyparafialne prezbiterów związane z konkretnymi potrzebami duszpasterskimi i osobistymi. Odbývają się one z korzyścią, tak dla życia wewnętrznego samego kapłana, jak i dla skuteczności jego posługi. Kontakty takie przyczyniają się do ożywienia gorliwości kapłańskiej i pogłębienia miłości pastoralnej¹⁵.

Na potrzebę kontaktów międzykapłańskich uwrażliwiony był ks. K. Dębiński. Podkreślał potrzebę braterskiego współżycia, pomocy i współpracy prezbiterów. Uzasadniał to tym, że księży sąsiednich parafii stanowią jakby jedną rodzinę. Powinni oni co pewien czas spotkać się, „aby podzielić się uwagami nad najlepszymi metodami duszpasterskimi, nad sposobami walki z nadużyciami i dla ożywienia gorliwości duszpasterskiej”¹⁶. Wskazaną rzeczą byłoby wygłoszenie na spotkaniu międzyparafialnym referatu albo przeprowadzenie wykładu przez jednego z uczestników. Referat czy wykład byłby wprowadzeniem do dyskusji na interesujący a zarazem aktualny temat¹⁷. Owocność spotkań międzykapłańskich zależy od atmosfery na nich panującej. Mając na uwadze budowanie dobrego klimatu, autor podkreślał potrzebę pomocy w pracy oraz osobistych kłopotach. Pozytywne skutki rodzi również optymizm, życzliwość, gotowość przebaczenia i tolerancja dla innowacji¹⁸.

Drugą formą kontaktów międzykapłańskich są spotkania indywidualne prezbiterów. Mają one wprawdzie charakter prywatny, ale odbywają się z podobnym pożytkiem jak spotkania grupowe. Zdaniem ks. K. Dębińskiego szczególne znaczenie mają spotkania indywidualne prezbiterów w czasie choroby i kryzysów osobistych, stawiających sobie cele osobisto-duchowe¹⁹. W spotkaniach takich sprowadza się do wymiaru praktycznego braterstwo sakramentalne prezbiterów, tak mocno wyakcentowane przez ostatni Sobór.

Teoretyczne wskazania dotyczące współżycia i współpracy prezbiterów zostały zweryfikowane przez autora w praktyce pod nazwą „Koło

¹⁴ Por. T. Makowski, *Potrzeba dowartościowania pastoralnej pozycji wikariuszów*, w: *Homo Dei* 37(1969) s. 156—163; S. Bareła, *Vita comunis*, w: *Conculium*, wyd. pol. 1—5(1969), s. 197—203; J. Majka, *Współdziałanie i współodpowiedzialność w duszpasterstwie*, w: *Homo Dei* 36(1967), s. 231—238.

¹⁵ Por. S. Bareła, *art. cyt.*, s. 200—201.

¹⁶ K. Dębiński, *Podręcznik praktyczny...*, dz. cyt., t. 1, s. 115—116.

¹⁷ Tamże, t. 1, s. 116.

¹⁸ Tamże, t. 1, s. 119.

¹⁹ Tamże, t. 1, s. 118.

samokształcenia się księży”. Ta grupa kapłańska powstała w okresie najbardziej twórczym ks. K. Dębińskiego. Regulamin grupy kapłańskiej określał częstotliwość spotkań i czas ich trwania, program spotkań oraz ich otwartość względem księży niestowarzyszonych. Cel „Koła samokształcenia się księży” koncentrował się na problemach kapłaństwa i duszpasterstwa. Z przynależnością do tej grupy kapłańskiej wiązano następujące korzyści: dokształcanie księży, wspólne poszukiwanie adekwatności duszpasterskiej, formacja księży i budowanie więzi międzykapłańskiej²⁰.

Wskazania pastoralne, a zwłaszcza próba praktycznego ukazania możliwości spotkań międzykapłańskich są interesujące i odpowiadały zapotrzebowaniom księży tamtego okresu²¹. W niektórych miejscach są one nawet zgodne z wytycznymi ostatniego Soboru, który określił, że potrzeby kapłana oraz konieczność harmonijnej pracy duszpasterskiej wymagają pomocy i wspólnoty prezbiterów²². Zbieżne są również wskazania dotyczące pielęgnowania gościnności, troszczenia się o potrzebujących, chorych, strapionych i zbyt obciążonych pracą²³.

c) WIĘŹ KAPŁANÓW Z HIERARCHIĄ

Relacje między hierarchią i prezbiterami przybierały w ciągu wieków różne formy. Wiązało się to z motywacją teologiczną, koncepcją Kościoła oraz wydarzeniami zewnętrznymi²⁴. Problem ten interesował ks. K. Dębińskiego od jednej tylko strony: jaki powinien być stosunek księdza do hierarchii, do której zalicza papieża i biskupa oraz tych wszystkich, którzy w ich imieniu działają. Relacje te wyraża ks. K. Dębiński terminem „łączność”, który obejmuje treściowo miłość, szacunek i posłuszeństwo²⁴. Autor podkreśla potrzebę tych elementów; gdyż stanowią one solidną podstawę w budowaniu właściwych relacji księży z hierarchią. Niedopuszczalną zaś sprawą jest „pochlebstwo i obłuda, robione zazwyczaj w celach samolubnych”²⁵.

Wydaje się, że ks. K. Dębiński mówiąc o relacjach prezbitera z władzą duchowną, był zgodny z duchem swoich czasów. Uważał on bowiem, że określenie obowiązków i zadań hierarchii przekracza kompetencje pas-

²⁰ Por. R. Kamiński, Praktyczne problemy duszpasterzy w twórczości pastoralnej ks. K. Dębińskiego, w: *Wiad. Diec. Podl.* 2(1977), s. 57—58.

²¹ Por. S. Bończa, Rozmowy o pracy społecznej duchowieństwa, w: *Przegląd Powszechny* 1907, s. 182—183; F. Wojewódzki, Pasterz parafii i prace społeczne, w: *Przegląd Katolicki* 1906, s. 600—602.

²² PO, 8.

²³ PO, 7.

²⁴ Por. B. Lambert, Kościół jako wspólnota charyzmatów i służby, w: *Nowy obraz Kościoła*, Warszawa 1968, s. 81—87, 96—99.

²⁵ K. Dębiński. *Podręcznik praktyczny...*, t. 1, s. 106—109.

toralisty i dlatego ograniczył się do jednego tylko aspektu tej sprawy, a mianowicie jakie są zadania i obowiązki prezbiterów względem hierarchii. Podkreślał przy tym rolę prawa kanonicznego, duże uprawnienia hierarchii kościelnej, paternalistyczne normy administracji, piramidalne spojrzenie na Kościół oraz więź wynikającą z podporządkowania się prezbiterów biskupowi.

Nowe światło w spojrzeniu na sposób wykonywania władzy w Kościele i wynikające stąd relacje rzuciły dokumenty soborowe. Dokonywane na tym odcinku przemiany nie wynikają z posunięć taktycznych, które miałyby na celu dostosowanie postępowania do gustów współczesnych, ale źródło leży znacznie głębiej. Tą przyczyną jest przede wszystkim wola dochowania wierności dla misji otrzymanej w Kościele²⁶.

W soborowym ujęciu wykonywanie władzy i zarządzanie ma charakter pasterski. Polega ono na przywróceniu pasterskich norm administracji kościelnej i na włączeniu jej do urzeczywistniania celów duszpasterskich, a zwłaszcza świętości i powszechnego zakorzenienia w Chrystusie. W kategoriach pasterskich trzeba widzieć funkcje kierownicze, a zwłaszcza: planowanie, organizowanie, dobór kadry, koordynację i kontrolę²⁷. Powinna być przy tym zachowana zasada pomocniczości²⁸. Więż, jaka łączy prezbiterów z biskupem, jest więzią wspólnoty a nie uzależnienia. Prezbiterzy wraz z biskupem stanowią wspólnotę hierarchiczną, zmierzającą do posługi Ludowi Bożemu. Między biskupem a prezbiterami istnieje wspólnota tego samego posłannictwa oraz uczestnictwa w misji zbawczej Chrystusa. Wspólnota oparta jest na relacji — ojciec, brat, przyjaciel — ze strony biskupa; synowie, przyjaciele, współpracownicy, doradcy, bracia — ze strony kapłanów. Te relacje są wyrażone w oparciu o zadania duszpasterskie i braterstwo sakramentalne²⁹.

4. DUSZPASTERSTWO OGÓLNE

Większość wskazań ks. K. Dębińskiego odnosi się do życia parafialnego. Wśród nich jedne dotyczą duszpasterstwa ogólnego, inne duszpasterstwa specjalnego. Wprawdzie ks. K. Dębiński nie używa takiego po-

²⁶ Por. L.J. Guyot, Biskupi i kapłani, w: *Aten. Kapł.* 61 (1969), s. 404; B. Lambert, Kościół jako wspólnota charyzmatów i służby, art. cyt., s. 81—87; A. Ancel, Nowy typ kapłana, w: *Nowy obraz Kościoła*, s. 104.

²⁷ Por. F.K. Daiber, *Kirchenleitung und Kirchenplanung*, w: F. Klostermann — R. Zerfas, *Praktische Theologie heute*, Grunewald 1974, s. 539—553; J. Mariański, Planowanie i organizacja duszpasterstwa w świetle socjologii kierownictwa, w: *Chrześcijańskie życie* 29 (1974), s. 21—42.

²⁸ Por. W. Piwowarski, *Zasada pomocniczości w życiu Kościoła*, w: *Coll. Theol.* 16(1971), s. 5—22.

²⁹ PO, 7, 5; LG, 28; ChD, 16, 28.

działu, to jednak z zestawienia poruszanych przez niego zagadnień, taki układ się narzuca.

W ramach duszpasterstwa ogólnego omówione są takie formy jak: przepowiadanie, administrowanie sakramentów oraz działalność społeczno-charytatywna. Zagadnienie znajomości parafian potraktowane jest jako konieczny warunek skutecznego oddziaływania duszpasterskiego.

a) ZNAJOMOŚĆ PARAFIAN

Działalność podmiotu duszpasterstwa zależy w dużej mierze od rozeznania sytuacji. Zdaniem ks. K. Dębińskiego duszpasterz jeśli chce skutecznie apostołować, powinien mieć rozeznanie w parafii. Jego zdaniem obowiązek poznania parafian wypływa z polecenia Chrystusa, powołania i zwykłej uczciwości³⁰. Rozeznanie sytuacji powinno obejmować informacje dotyczące specyfiki parafii i ogólnej koncepcji duszpasterstwa. Od umiejętności odczytywania rzeczywistości parafialnej, w dużym stopniu będzie zależała skuteczność oddziaływania duszpasterskiego. Znajomość ogólną parafii osiąga się dość szybko, ale jest ona niewystarczająca. Według naszego autora duszpasterz powinien znać informacje szczegółowe związane z poszczególnymi rodzinami i osobami, nad zbawieniem których pracuje. Ta znajomość szczegółowa dotyczy życia religijnego, kulturalnego i moralnego, dyspozycji psychicznych, trudności i zagrożeń poszczególnych rodzin i jednostek³¹. Ważnym sposobem poznania parafii jest wizyta duszpasterska zwana „kolędą”. W parafiach dużych trzeba ją zaplanować na cały rok. Powinna ona przebiegać w atmosferze dialogu, miłości pastoralnej i bez pośpiechu. Stanowi ona bowiem dobrą okazję do nawiązania kontaktów z wiernymi i przedyskutowania niektórych spraw religijnych. Spostrzeżenia z wizyty duszpasterskiej stanowią cenny materiał w programowaniu duszpasterskim i kierowaniu parafią³². Innymi sposobami poznania parafian są: spotkania w kancelarii parafialnej, odwiedziny chorych parafian, udział w akcjach parafialnych, kontakty w bibliotece parafialnej itd.³³.

Chociaż poznanie parafian nie jest celem duszpasterstwa, to jednak ma ono związek ze skutecznym oddziaływaniem. Znajomość parafii pomaga w podejmowaniu trafnych inicjatyw duszpasterskich. Duszpasterz izolowany od swoich parafian, narażony jest w swojej pracy na ryzyko niekomunikatywności i nieskuteczności. Postawa otwarta prez-

³⁰ K. Dębiński, Podręcznik praktyczny..., dz. cyt., t. 1, s. 135—136.

³¹ Tamże, t. 1, s. 137—142.

³² K. Dębiński, Parafialna księga stanu dusz, art. cyt., s. 303—306; Pamiętniki z przeżytych chwil, dz. cyt., cz. 1, s. 214; Podręcznik praktyczny..., t. 1, s. 144—145.

³³ K. Dębiński, Podręcznik praktyczny..., t. 1, s. 145—146.

biterów wyraża się między innymi w trosce o nowe formy duszpasterstwa, ich aktualność i dostosowanie do potrzeb³⁴.

b) NAUCZANIE PARAFIAN

Chociaż przepowiadanie w swej istocie stanowi uobecnienie Słowa w kontekście współczesności, to jednak może ono przyjmować różne formy. Wśród teologów nie ma zgodności w sprawie określenia form przepowiadania³⁵. Niektórzy twierdzą, że istnieje możliwość przeprowadzenia podziału form przepowiadania w oparciu o dokumenty soborowe³⁶.

Ks. K. Dębiński w ramach funkcji przepowiadania umieszczał kaznodziejstwo, nauczanie katechetyczne oraz czytelnictwo lektury religijnej. Jego zdaniem, w zależności od zapotrzebowania czasowego i środowiskowego, trzeba używać odpowiedniej formy przepowiadania. W zwyczajnych warunkach pierwszeństwo przypada kazaniom, które skierowane są do wszystkich słuchaczy. Kazania zaś adresowane do pewnej kategorii ludzi muszą zejść na plan dalszy. Korzysta się z nich rzadziej, i dla osiągnięcia specjalnego celu³⁷.

Zdaniem ks. K. Dębińskiego skuteczne przepowiadanie wymaga zachowania pewnych zasad. Przepowiadanie parafialne powinno być skoordynowane z ogólnym planem duszpasterskim. Trzeba dostosować je do poziomu słuchaczy, gdyż tylko wtedy może być uwzględnione ich dobro. Wiąże się z tym potrzeba naturalnych dyspozycji kaznodziei i jego przygotowania fachowego. Wybór rodzaju kazania i jego formy zdeterminowany jest potrzebami słuchaczy i uwarunkowaniami religijno-środowiskowymi³⁸. Ks. K. Dębiński, zgodnie z duchem swoich czasów, bardziej podkreśla w kaznodziejstwie formę i metodę przepowiadania oraz potrzebę przekazywania podręcznikowej wiedzy religijnej, niż refleksję nad objawionymi tajemnicami w duchu nadprzyrodzonej wiary. Niedostatecznie również zostało podkreślone, że przepowiadanie, jako istotny środek oddziaływania duszpasterskiego, powinno uwzględniać całokształt życia religijnego i powinno prowadzić do doświadczenia religijnego.

Według ks. K. Dębińskiego przedmiotem katechizacji są dzieci w wieku przedszkolnym i szkolnym, młodzież oraz ludzie dorośli. Na szczególną uwagę zasługuje wrażliwość autora na katechizację dzieci w wieku przedszkolnym. W wychowaniu religijnym tej kategorii dzieci za-

³⁴ OT, 198; ChD, 8, 9, 21, 27, 35, 38; L. Jeżowski, Zdobycze nowoczesnej techniki jako uwarunkowanie pracy duszpasterskiej, w: *Homo Dei* 37(1968), s. 150—155.

³⁵ Por. L. Scheffczyk, *Von der Heilsmacht des Wortes*, München 1966, s. 259—263; D. Grasso, *L'annuncio della salvezza*, Napoli 1970⁵, s. 341—360; *Handbuch der Pastoraltheologie*, t. 1, Freiburg 1970, s. 233—317.

³⁶ KL 9, 10, 35, 52; DV 24.

³⁷ K. Dębiński, *Podręcznik praktyczny...*, t. 1, s. 242—243.

³⁸ Tamże, t. 1, s. 237—238.

angażowanie duszpasterza jest pośrednie. Rodzice są pierwszymi wychowawcami tych dzieci, a duszpasterz wywiera wpływ wychowawczy poprzez oddziaływanie duszpasterskie na rodziców. Stąd powinien on być uwrażliwiony na zorganizowanie dokształcania pedagogiczno-religijnego rodziców oraz udzielenie pomocy tym rodzinom, w których wychowanie religijne z różnych przyczyn jest zaniedbane³⁹. Katechizacja dzieci szkolnych wymaga natomiast bezpośredniego zaangażowania duszpasterza, niezależnie od ilości osób katechizujących w parafii. Nauczanie dzieci szkolnych powinno być pogładowe i powinno uwzględniać aspekt praktyczny życia religijnego. Autor sugeruje uwzględnienie w katechizacji młodzieży aspektu psychologicznego i egzystencjalnego. Specjalną grupę stanowi młodzież przygotowująca się do małżeństwa, której trzeba ukazać koncepcję chrześcijańskiej rodziny i małżeństwa, rolę rodziny w Kościele i społeczeństwie oraz zadania małżonków⁴⁰. Specjalna grupa wskazań ks. K. Dębińskiego odnosi się do katechizacji dorosłych. W ramach tej formy katechizacji najwięcej uwagi poświęca się rodzicom. Ks. K. Dębiński liczy się z potrzebą formy dialogowej w katechizacji dorosłych. Uważa on, że konieczna jest dyskusja w czasie spotkań religijnych. Tematyka spotkań związana jest ze światopoglądem chrześcijańskim, zasadami życia, problemami małżeństwa i rodziny oraz wychowaniem chrześcijańskim. Trzeba podawać wiernym pełny obraz nauki katolickiej bez skrótów i przemilczeń. Tylko takie nauczanie prowadzi do doświadczenia religijnego⁴¹.

Ks. K. Dębiński widział w nauczaniu istotną funkcję duszpasterza. Było to zgodne z potrzebami jego czasów. Akcentowano wówczas w Polsce potrzebę nauczania i czytelnictwa religijnego⁴². Autor stosował przy tym pewne uproszczenie widząc prostą zależność między znajomością prawd religijnych, wiarą i moralnością człowieka. Im więcej posiada się wiedzy religijnej, tym większa jest religijność i żywsza wiara. Mówiąc o potrzebie przystosowania formy i treści przepowiadania do aktualnych wymogów słuchaczy, autor wskazywał na konieczność analizowania świadomości wspólnoty. Próba przeprowadzenia podziału nauczania przez ks. K. Dębińskiego⁴³ prowokuje do refleksji nad sytuacją dzisiejszą. Wydaje się, że przeprowadzenie ścisłego podziału nauczania dzisiaj jest trudne w płaszczyźnie teoretycznej, a całkowicie niemożliwe

³⁹ Tamże, t. 1, s. 172—175; Pamiętniki z przeżytych chwil, cz. 2, s. 97—99.

⁴⁰ K. Dębiński, Podręcznik praktyczny..., t. 1, s. 181—196.

⁴¹ Tamże, t. 1, s. 161—172, 186.

⁴² Por. M. Ciemniowski, O ważności i potrzebie głoszenia Słowa Bożego, w: Przegląd Katolicki 1908, s. 737—739; List pasterski biskupa J. Pelczara na Wielki Post w: Przegląd Katolicki 1907, s. 178; List biskupa St. Zdzitowieckiego, w: Przegląd Katolicki 1906, s. 7.

⁴³ K. Dębiński, Podręcznik praktyczny..., t. 1, s. 238—243; 179—181.

w płaszczyźnie praktycznej, zwłaszcza w warunkach normalnego duszpasterstwa parafialnego. W zasięgu społeczności parafialnych są różne kategorie ludzi: uczestniczący aktywnie w religijnym budowaniu wspólnoty parafialnej, praktykujący mniej lub więcej regularnie, wątpiący, niewierzący itd. W takiej sytuacji nie można stosować jednorodnych form przepowiadania, lecz starać się zaspakajać potrzeby wszystkich. Można powiedzieć, że przepowiadanie współczesne powinno mieć charakter więcej misyjny i powinno uwzględniać dzisiejszy kryzys wiary.

c) DUSZPASTERSTWO LITURGICZNE

Sakramenty odgrywają podstawową rolę w duszpasterstwie. Z wykonywaniem tej funkcji wiąże się uświęcenie parafian. U podstaw rozważań autora leżało rzeczowe podejście do sakramentów. Sakramenty działają „ex opere operato” i dlatego ks. K. Dębiński nie zajmował się ich istotą i skutecznością lecz zagadnieniami praktycznymi. Przy każdym sakramencie podkreślał autor pochodzenie sakramentów od Chrystusa oraz działanie mocy, którą Chrystus w nich zawarł. Jego zdaniem sakramenty są skutecznymi znakami łaski. Jeśli poprawnie są one sprawowane wywołują pożądany skutek. Istotną sprawą było poprawne wypełnienie rytu. Wyakcentowana została rola szafarza sakramentów i stawianych mu wymogów prawnych i moralnych. Dyspozycje przyjmującego sakramenty są sprawą drugorzędną. Chodzi tylko o to, aby przyjmujący sakramenty, nie stawiali przeszkód działaniu sakramentu „ex opere operato”.

Ks. K. Dębiński podał wskazania związane z udzielaniem każdego sakramentu. Najszerzej potraktował sakrament pokuty, któremu przypisuje największą rolę w uświęcaniu parafian⁴⁴. Spowiedź św. obok uzyskania łaski spełnia inne cele wychowawcze. Autor podkreślał, że spowiednik jest w konfesjonale sędzią, nauczycielem, lekarzem i ojcem. Niebezpieczeństwo kryło się w tym, że w trosce o wykorzystanie wartości wychowawczych, zatracony został istotny element, którym jest spotkanie z Chrystusem. Ks. K. Dębiński przesadnie wyakcentował osobę i znaczenie spowiednika, który jest trzecią po Chrystusie i po Kościele przyczyną sprawczą sakramentu⁴⁵. Autor nie zajmował się szerzej sakramentem chrztu, bierzmowania i kapłaństwa. Być może widział on mniejszą ich rolę w duszpasterskim oddziaływaniu, między innymi z tego powodu,

⁴⁴ Tamże, t. 2, s. 80—234; Spowiedź generalna, w: Encyklopedia kościelna ks. M. Nowodworskiego, t. 25, s. 299—301; Spowiedź głuchoniemych, tamże, s. 301—304.

⁴⁵ K. Dębiński, Podręcznik praktyczny..., t. 2, s. 99—124; Por. A. Santorski, Duszpasterskie pouczenie o Sakramencie Pokuty, w: *Homo Dei* 32(1963), s. 173—174; A. Skowronek, Eklezjalna struktura Sakramentu Pokuty, w: *Rocz. Teol. Kanon.* 14(1967), s. 143—155.

że przyjmuje się je raz w życiu. Autor mówiąc o Mszy św. skoncentrował się na wskazaniach praktycznych związanych ze sprawowaniem Eucharystii nie podkreślając przy tym jej pryncypialnego miejsca w duszpasterstwie. W jego ujęciu Msza św. ma charakter indywidualistycznego spotkania człowieka z Chrystusem, bez podkreślenia jej społecznego i wspólnotowego charakteru. Dopiero okres odnowy i rozwoju eklezjologii pomogły odkryć na nowo integralną koncepcję Mszy św. jako ofiary całego Chrystusa. Msza św. jest ofiarą nie tylko Chrystusa i działającego w imieniu Chrystusa prezbietera, ale i wiernych, obdarzonych przez charakter chrztu i bierzmowania godnością i obowiązkami kapłańskimi⁴⁶. Podobnie Komunia św. ma charakter indywidualnego spotkania z Chrystusem. Nie podkreślono też jej powiązania ze Mszą św. jako ofiarą, ani jej społecznego charakteru. Nie mówi się też o Komunii św. jako środka służącym do budowania wspólnoty⁴⁷.

W ujęciu ks. K. Dębińskiego niezauważony został moment społeczno-eklezyjalny i personalistyczny sakramentu, co tak mocno zostało podkreślone we współczesnej sakramentologii⁴⁸. Nie można też odnotować powiązań sakramentów z Kościołem jako prasakramentem. Wyakcentowane zostało, że sakrament jest znakiem ustanowionym przez Chrystusa i dającym łaskę, przy równoczesnym zapomnieniu, że jest to znak spotkania człowieka z Chrystusem, obecnie działającym w Kościele⁴⁹.

d) DUSZPASTERSTWO CHARYTATYWNE

Jedną z form oddziaływania duszpasterskiego jest działalność społeczno-charytatywna. W czasach ks. K. Dębińskiego było w Polsce duże zapotrzebowanie na tę działalność. Widziano w niej ważny odcinek pracy duszpasterskiej⁵⁰. Wezwanie Chrystusa, aby okazywać miłość braciom staje się szczególnie aktualne, nie w okresie wzrostu dobrobytu, ale w czasie kryzysu gospodarczego i związanego z nim nasilania się potrzeb⁵¹. Ks. K. Dębiński, w uzasadnieniu potrzeb duszpasterstwa charytatywnego,

⁴⁶ Por. R. Zielasko, Msza św. i uczestnictwo w niej w świetle dzisiejszej teologii, w: *Homo Dei* 35(1966), s. 107—131.

⁴⁷ A.L. Szafranski, Komunia św. jako pełnia uczestnictwa we Mszy św., w: *Coll. Theol.* 38(1968), s. 21—38; Paschalny, eschatologiczny i eklezyjalny charakter Komunii św., *Coll. Theol.* 41(1971), s. 5—23.

⁴⁸ A. Skowronek, Eklezyjalna treść sakramentów, w: *Col. Theol.* 39(1969), s. 19—33; J. Stroba, Personalizm sakramentów św. w duszpasterstwie, w: *Aten. Kapł.* 67(1964), s. 296—299.

⁴⁹ S. Grzechowiak, Chrystus działający w sakramentach, w: *Homo Dei* 39(1970), s. 33—34.

⁵⁰ Por. S. Bończa, Rozmowy o pracy społecznej duchowieństwa, w: *Przegląd Katolicki* 1907, s. 182—183; List pasterski na Wielki Post w sprawie społecznej, w: *Przegląd Katolicki* 1907, s. 177—178; J. Adamski, Kilka uwag z życia o pracy religijno-społecznej, w: *Przegląd Katolicki* 1909, s. 134—137.

⁵¹ Por. J. Majka, Kościół jako dalszy ciąg Miłosierdzia Chrystusa, w: *Ewangelia miłosierdzia*, Warszawa 1970, s. 211.

powoływał się na potrzeby czasu, na praktykę pierwotnego Kościoła oraz na ustawodawstwo kościelne⁵². Autor uważał, że wyjście na spotkanie z biedą ludzką jest ważnym obowiązkiem duszpasterzy, gdyż dobro duchowe wiernych, jest w jakimś stopniu uwarunkowane ich sytuacją egzystencjalną. Stąd skuteczne duszpasterstwo nie da się realizować bez akcji charytatywnej, która angażuje religijnie i tego, kto świadczy pomoc, jak i tego, który ją otrzymuje⁵³.

Zdaniem ks. K. Dębińskiego działalność charytatywna może być praktykowana w sposób zorganizowany i niezorganizowany. Jego zdaniem miłosierdzie niezorganizowane jest niewystarczające i zawiera wiele braków. Tylko działalność charytatywna zorganizowana jest w stanie odpowiedzieć na zapotrzebowania wiernych. Uwzględnia ona nie tylko potrzeby społeczne i materialne całej parafii i poszczególnych grup, ale również ma na uwadze pomoc doraźną udzielaną jednostkom i rodzinom, z którymi wcześniej weszły w kontakt kompetentne osoby. Te osoby powinny nie tylko roztoczyć opiekę nad potrzebującymi, ale także dopilnować, aby w sposób racjonalny skorzystano z udzielonej pomocy. Zorganizowana działalność charytatywna zapewnia ciągłość pomocy, jest bardziej celowa i ma wpływ na formację swych członków. Służy ona celom profilaktycznym i przyczynia się do rozwiązania problemów bardziej ogólnych. Ma ona wreszcie możliwość synchronizowania podejmowanych inicjatyw i prowadzenia działalności specjalistycznej. Istnieje tylko obawa biurokratyzowania działalności charytatywnej i zatracenia w niej osobistego, humanitarnego charakteru oraz wiązanie udzielania pomocy z propagowaniem ideologii, tak że nie pomoc bliźniemu, ale propagowanie ideologii może być wysunięte na pierwszy plan. Ks. K. Dębiński, broniąc się przed popełnieniem tych błędów, przyznawał w społecznej realizacji miłosierdzia uprzywilejowane miejsce rodzinie i parafii. Troska o rozwój miłosierdzia w rodzinach chrześcijańskich i przeniesienie tego nastawiania na płaszczyznę parafialną oraz powiązanie działalności charytatywnej z całokształtem życia religijnego, stanowiło pewne antidotum biurokratyzowaniu i ewentualnej dehumanizacji miłosierdzia chrześcijańskiego.

Ks. K. Dębiński wskazywał na konkretne sposoby realizacji duszpasterstwa charytatywnego w parafii. Zalecał między innymi popieranie, a nawet zakładanie domów zajmujących się przygotowywaniem do życia dzieci pozbawionych opieki wychowawczej⁵⁴. Duszpasterze wiejscy powinni interesować się rozwojem szkół zawodowych i kierowaniem do nich

⁵² K. Dębiński, Podręcznik praktyczny..., t. 1, s. 134, 154.

⁵³ Tamże, t. 1, s. 155—159.

⁵⁴ Tamże, t. 1, s. 172—180.

młodzieży z terenu swojej parafii. Młodzież kończąca takie szkoły będzie rozsądnikiem kultury rolnej na wsi. Autor zalecał ponadto organizowanie kursów rzemieślniczych dla młodzieży, pośredniczenie w poszukiwaniu pracy, dokształcanie religijne i zawodowe w ramach organizacji religijnych⁵⁵. Trudna sytuacja na wsi w okresie międzywojennym skłoniła autora do wysunięcia sugestii zakładania kółek rolniczych, sklepów spółkowych, związku gospodyń wiejskich, kas oszczędnościowo-pożyczkowych i ubezpieczeniowych, domów ludowych itd.⁵⁶. W ramach popierania akcji oświatowej autor proponował dokształcanie ludności w ramach organizacji religijnych, zakładanie bibliotek i czytelni parafialnych, powoływanie do życia uniwersytetów ludowych i kursów dla analfabetów, organizowanie dobrej rozrywki itd.⁵⁷. Ks. K. Dębiński do programu duszpasterstwa charytatywnego włączał również przygotowanie dzieci z rodzin zaniedbanych do pierwszej Komunii św. oraz kontakty duszpasterskie z rodzinami i osobami niepraktykującymi⁵⁷.

Duszpasterstwo charytatywne ciąży głównie na duszpasterzu, ale powinni brać w nim udział także laicy. Wobec wielkich potrzeb na tym odcinku pracy parafialnej, zaangażowanie charytatywne samego duszpasterza nie wystarcza. Konieczne jest włączenie do apostolatu charytatywnego grupy przygotowanych ludzi świeckich oraz budzenie wrażliwości charytatywnej u wszystkich parafian. Autor wiązał duże nadzieje z działalnością organizacji religijnych stawiających sobie cel charytatywny. Mogą one wydatnie przyczynić się do aktywizacji wszystkich parafian, od której zależą sukcesy duszpasterstwa charytatywnego. Formacja charytatywna parafian jest ważnym elementem duszpasterstwa parafialnego i wychowania w rodzinie⁵⁸.

Ks. K. Dębiński nie oparł swojej koncepcji duszpasterstwa charytatywnego na głębszych podstawach teoretycznych. Podobny zarzut można sformułować dla innych polskich pastoralistów tamtego okresu. Autor nastawiony był na praktykę duszpasterską, stąd nie zwracał większej uwagi na braki teoretyczne czy niedokładności terminologiczne. Sytuacja na tym odcinku zmieniła się od ostatniego Soboru. Soborowe spojrzenie na Kościół jako Lud Boży oraz zaakcentowanie działalności ludzi świeckich we współczesnym świecie, ukazały w nowym świetle zagadnienie świadczenia miłości czynnej na co dzień. Stworzyło to możliwość nie tylko gruntowniejszego określenia teologicznych podstaw, ale także wskazania sposobów działania w przyszłości. Poszerzył się także w naszych czasach

⁵⁵ Tamże, t. 1, s. 184—195.

⁵⁶ Tamże, t. 1, s. 206—211.

⁵⁷ Tamże, t. 1, s. 169—198.

⁵⁸ Tamże, t. 1, s. 169—173, 192—195.

zakres chrześcijańskiej miłości. Czynna miłość bliźniego przyczynia się do budowania Kościoła jako wspólnoty⁵⁹. We współczesnej teologii pastoralnej *caritas* traktowana jest jako jedna z podstawowych funkcji urzeczywistniania się Kościoła. Funkcja ta może być rozpatrywana jako podstawa wszystkich przejawów życia Kościoła oraz jako czynna miłość bliźniego, znajdująca swój społeczny wyraz w życiu wspólnoty w formie pewnych instytucji czy akcji⁶⁰. Dokumenty soborowe nie podały jednak w jaki sposób ta czynna miłość ma wyglądać od strony organizacyjnej w kościołach lokalnych. Obecnie zauważa się poszukiwanie wzorów dla dzisiejszej działalności w praktyce pierwotnego Kościoła. W takim kontekście wydają się być także cenne osiągnięcia z poprzednich okresów w zakresie duszpasterstwa charytatywnego, tak w literaturze pastoralnej, jak i działalności praktycznej.

5. DUSZPASTERSTWO SPECJALNE

Formy duszpasterstwa ogólnego odnosiły się do wszystkich parafian. Ponieważ jednak są potrzeby nie tylko wspólne wszystkim wiernym, lecz właściwe pewnym osobom czy grupom ludzi, stąd wynika potrzeba duszpasterstwa specjalnego dostosowanego do szczegółowych ich potrzeb. Ks. K. Dębiński przywiązywał do duszpasterstwa specjalnego dużą wagę, uważając je za nieodłączną część duszpasterstwa nowoczesnego. Formy duszpasterstwa specjalnego wyznacza specyfika parafii oraz zapotrzebowania wiernych. Autor podał wskazania pastoralne związane z niektórymi tylko formami duszpasterstwa specjalnego. Skoncentrował się on przede wszystkim na duszpasterstwie pracowników kościelnych i rady parafialnej, organizacji religijnych, kleryków, grup zawodowych, migrantów sezonowych i duszpasterstwie trzeźwościowym⁶¹. Jego zdaniem trzeba otoczyć troską duszpasterską ludzi z najbliższego otoczenia duszpasterza. Należą do nich pracownicy kościelni oraz rada parafialna. Wskazując na formy oddziaływania pastoralnego na tę kategorię parafian, autor ograniczył się do dawania dobrego przykładu, uwrażliwiania na dobro parafii oraz pewien wgląd w ich postępowanie. Przy pomocy tych środków duszpasterz pozytywnie ma wpływać na formację religijną i zawodową⁶². Troską dużej wagi jest budzenie powołań. Rodzina przez wychowanie religijne i pielęgnowanie wiary, a parafia przez modlitwę i atmosferę eucharystyczną, mogą na tym polu wiele pomóc. Parafię jak

⁵⁹ Por. F. Blachnicki, *Teologia pastoralna ogólna*, cz. 2, Lublin 1971, s. 134.

⁶⁰ R. Vökl, *Caritas als Grunfunktion der Kirche*, w: *HdPth*, t. 1, s. 415—444.

⁶¹ K. Dębiński, *Podręcznik praktyczny...*, t. 1, s. 98—105, 126—132, 214—216, 224—230; t. 2, s. 235—238.

⁶² K. Dębiński, *Dozory kościelne...*, dz. cyt., s. 2—99; *Podręcznik praktyczny...*, t. 1, s. 98—105, 125—132.

i rodzinę do spełnienia tej roli przygotowuje duszpasterz. W tym kontekście można powiedzieć, że akcja budzenia powołań najwięcej zależy od duszpasterza. Duszpasterz ponadto powinien rozciągnąć opiekę duszpasterską nad klerykami w czasie ich pobytu na terenie parafii. Do niego należy również budowanie pozytywnego nastawienia wiernych do kleryków oraz wprowadzenie kleryków w praktykę parafialną⁶³. Ponieważ dużą rolę w życiu parafii odgrywają organizacje religijne, przeto duszpasterz powinien otoczyć je specjalną troską duszpasterską. Organizacje religijne są środowiskiem formowania postaw katolickich i to w różnych okresach życia. W poszukiwaniu form oddziaływania na organizacje katolickie, autor sięgnął do form przyjętych w jego czasach⁶⁴. Przykładem uwzględniania przez autora potrzeb środowiskowych było duszpasterstwo grup zawodowych i migrantów sezonowych. Ks. K. Dębiński, licząc się z rolniczym profilem społeczeństwa i ciężkim położeniem ludności z niższych warstw, akcentował szczególne zainteresowanie się tymi kategoriami społecznymi. W duszpasterstwie grup społecznych i zawodowych trzeba uwzględnić nie tylko potrzeby religijne, ale także materialne, kulturalne, i rozrywkowe. W przypadku poszczególnych grup społecznych i zawodowych trzeba liczyć się z odrębnościami tychże grup i uwzględniać aspekt psychologiczny. Wydaje się, że ks. K. Dębiński widział dostatecznie ostro skutki społeczne i religijne zjawiska migracji sezonowych za granicę. Zauważał on negatywny wpływ tego zjawiska na życie religijne robotników jak i środowiska, w którym przebywają. Z tego rodzi się konieczność duszpasterstwa migrantów sezonowych, tak w parafiach rodzinnych, jak i w miejscach pracy za granicą⁶⁵. Skutki duszpasterstwa są nieraz niszczone przez pijaństwo. Stąd w parafiach, gdzie jest potrzeba, trzeba rozwijać duszpasterstwo trzeźwościowe. Do apostołatu trzeźwościowego włączać laików, zwłaszcza zrzeszonych w bractwach i stowarzyszeniach trzeźwościowych. Apostolat trzeźwościowy powinien przyczyniać się do tępienia pijaństwa i zapobiegania jego rozszerzaniu oraz udzieleniu pomocy w medycznym i profilaktycznym leczeniu osób nałogiem obciążonych względnie zagrożonych⁶⁶.

Wydaje się, że sugestie ks. K. Dębińskiego związane z duszpasterstwem specjalnym nie obejmują wszystkich zagadnień, które stały się dzisiaj przedmiotem poszerzonego duszpasterstwa specjalistycznego. Koncepcja duszpasterstwa specjalnego ks. K. Dębińskiego była w jakiś spo-

⁶³ K. Dębiński, Podręcznik praktyczny..., t. 2, s. 235—238.

⁶⁴ Por. A. Nowowiejski, Pastorologia, Płock 1923, s. 380—388; Orędzie w sprawie bractw i stowarzyszeń religijnych, w: Miesięcznik Pastorski Płocki 22(1927), s. 48—52; M. Biernacki, Teologia pasterska, Warszawa 1911, s. 265—270.

⁶⁵ K. Dębiński, Podręcznik praktyczny..., t. 1., s. 199—206, 212—216.

⁶⁶ Tamże, t. 1, s. 224—230.

sób odpowiedzią na współczesne mu zapotrzebowanie terenu. Choć autor w opracowaniu poszczególnych form duszpasterstwa specjalnego nie był oryginalny, to jednak samo zasygnalizowanie niektórych kwestii jest godne wspomnienia. Uderzające jest przy tym dowartościowanie nie tylko oddziaływania duszpasterza, ale także rodziny i parafii w realizacji niektórych form duszpasterstwa. Od aktywizacji duszpasterskiej tych środowisk zależą w dużym stopniu sukcesy duszpasterskie.

ZAKOŃCZENIE

Opracowanie koncepcji duszpasterstwa polskich pastoralistów umożliwia lepsze zrozumienie duszpasterskiej działalności Kościoła w przeszłości. Wydaje się, że istnieje potrzeba opracowania poglądów polskich pastoralistów, gdyż mogą one, w pewnym sensie, stać się pomocą w posoborowej odnowie duszpasterstwa. Może również zaistnieć potrzeba użycia niektórych metod czy wskazań stosowanych przez dawnych polskich duszpasterzy. Od chwili wprowadzenia do teologii pastoralnej metody historycznej, bez znajomości historycznego przebiegu chrześcijaństwa nie można pojąć od wewnątrz aktualnego stanu Kościoła, a bez tego nie można nim kierować, zgodnie z jego celami i wymogami czasu. Ocena pastoralnej działalności Kościoła w dzisiejszej rzeczywistości oraz ustalenie postulatów dla tej działalności na dziś i na jutro jest niemożliwe bez przebadania duszpasterstwa w przeszłości.

Próba przedstawienia koncepcji duszpasterstwa ks. K. Dębińskiego — pastoralisty i duszpasterza z pierwszej połowy XX wieku — nie wyczerpuje problemu w całej jego złożoności. Wydaje się, że przeprowadzona selekcja materiału ukazuje istotę rzeczy i mimo pominięcia lub niedostatecznego zaakcentowania niektórych kwestii szczegółowych, dostarcza wystarczającej odpowiedzi na zawarty w tytule problem.

LA PASTORALE SECONDO CARLO DĘBIŃSKI (1858—1943)

S o m m a r i o

La pastorale di C. Dębiński si é formata in base al risultato di tre fattori: la formazione teologica pastorale del Autore, i concetti che gli erano noti della teologia pastorale nell'Occidente e i bisogni locali.

Il confronto fra le opinioni di Dębiński ed i concetti pastorali in Occidente permette di scoprire molti elementi comuni anzitutto per quel che riguarda le premesse generali. Invece C. Dębiński ha completato il suo concetto con gli elementi vivi ed attuali allora in Polonia.

C. Dębiński seguendo la voce della sua epoca accetava ufficialmente l'opinione che il pastore d'anime è il soggetto dell'attività pastorale, mentre l'oggetto sono i fedeli; ma da rilevare che egli ha anche visto la necessità e il beneficio dell'impegno dei laici.

Egli era convinto che una pastorale parrocchiale ben fatta richiedesse l'attivazione dei parrocchiani. La possibilità di un'attività più ampia era da lui vista nelle organizzazioni religiose. Inoltre pensava che nella parrocchia ci dovesse essere un gruppo di laici, ai quali il parroco affidasse dei compiti speciali. Nonostante l'Autore avesse sottolineato la necessità di impegnare i laici, egli tuttavia seguiva le concezioni dei tempi, affidando così ai laici un ruolo ausiliare di appoggio nell'attività pastorale.

Dębiński concepiva i mezzi dell'azione pastorale come continuazione del triplice ufficio di Cristo: profetico, sacerdotale e pastorale. Per quanto riguarda il fine dell'attività pastorale per l'Autore esso consisteva nel conseguire la felicità eterna. Ci sono però anche accenni al fatto che bisogna preoccuparsi alla felicità temporanea e che nella pastorale bisogna tener conto dell'uomo totale, con i suoi bisogni non solo religiosi e morali, ma anche materiali e culturali.

Un importante punto di riferimento pastorale è la parrocchia. In essa si svolgono le azioni pastorali. Sembra che Dębiński avesse sulla parrocchia una visione molto ampia, perché parlando della parrocchia la intendeva come un centro amministrativo ma anche come un grande famiglia della comunità legata attraverso la fede, la vita sacramentale e il servizio di carità.

Dębiński sottolineava la necessità dell'influenza del padre spirituale. Perciò in lui acquista grande importanza il problema della personalità del sacerdote e della sua formazione. L'Autore propone la creazione di un clima adeguato fra i sacerdoti che lavorano in una parrocchia; tale clima dovrebbe essere basato sull'aiuto e la cordialità reciproca.

L'Autore fa dipendere l'efficacia della pastorale in gran parte dalla conoscenza dei parrocchiani. Tale conoscenza egli la intende estesa a tutti gli aspetti dell'esistenza dell'uomo. Un importante ruolo nella conoscenza dei parrocchiani è attribuito alla visita annuale alle famiglie, la così detta „kolęda”.

Dębiński legava il rinnovamento della vita religiosa delle parrocchie e dei singoli parrocchiani all'efficacia dell'insegnamento, della catechizzazione, del buon funzionamento delle biblioteche parrocchiali etc. Di una grande efficacia per la vita religiosa dell'uomo si rivela la spiritualità connessa alla santa liturgia. La Santa Messa, i sacramenti e le funzioni parrocchiali devono occupare il posto più importante nel lavoro pastorale.

Nostro autore ha sottolineato che ci sono bisogni comuni a tutti i fedeli, ma ci sono anche altri bisogni specifici di alcune persone oppure di alcuni gruppi, per i quali, in seguito alle loro condizioni di vita, non può essere sufficiente la normale assistenza pastorale. Per estendere l'assistenza pastorale anche a queste persone o gruppi, è necessario realizzare una pastorale specializzata, con i metodi ad essa adeguati. C. Dębiński prendendo in considerazione il bisogno di concretezza propone qualche forma di pastorale specializzata: la pastorale delle organizzazioni religiose, dei vari gruppi professionali, delle emigrazioni stagionali, del personale di servizio adetto alla Chiesa e consiglio parrocchiale, dei chierichetti, delle voca-

zioni sacerdotali e religiose, dei malati, degli alcoolizzati e la pastorale missionaria. I suggerimenti di C. Dębiński non abbracciano tutti i problemi che sono diventati oggi l'oggetto della pastorale specializzata. Ma ai suoi tempi in Polonia questi problemi erano brucianti.

L'elaborazione della pastorale di Dębiński rende possibile una comprensione migliore dell'attività pastorale della Chiesa nel passato, ed anzitutto in Polonia. Inoltre si può constatare che molte sue indicazioni pastorali sono ancora attuali, dopo il Concilio Vaticano II.